

# Selahaddin Eyyubi ve Kudüs

## Özet

Bu çalışma, Selahaddin Eyyubi döneminde İslam dünyasında ortaya çıkan siyasal dağınıklık, mezhebi parçalanma ve dış müdahale koşullarında Selahaddin Eyyubi'nin liderliğinde şekillenen yeniden birlik arayışını tarihsel, siyasal ve ideolojik boyutlarıyla analiz etmektedir. Haçlı Seferlerinin yalnızca dini bir tepki değil, aynı zamanda Batı Avrupa'daki içsel krizlerin dışa vurumu ve Papalık otoritesinin tahkimi çabası olduğu bağlamda; Selahaddin'in bu çok katmanlı tehdide karşı geliştirdiği siyasal ve askeri stratejiler ele alınmaktadır. Selahaddin'in Zengi mirasını sahiplenerek Mısır'da Fatımi hilafetini sona erdirmesi, Sünni kurumları ihya etmesi ve Kudüs'ü yeniden İslam hâkimiyetine kazandırması; yalnızca askeri başarı değil, aynı zamanda ümmet eksenli bir siyasal vizyonun gerçekleşmesidir. Çalışmada ayrıca Selahaddin'in ilmi ve kurumsal inşa faaliyetlerini de değinilmekte; onun ilme, eğitim kurumlarına ve Sünni doktrin kurumsallaşmasına verdiği stratejik önemi vurgulamaktadır. Medreseleşme faaliyetleri, mezhep farklılıklarını dengeleme politikası ve kamu düzenini tesis etme yönündeki çabaları, liderliğinin çok boyutlu doğasını ortaya koymaktadır. Dimaşk'ta (Şam'da) düzenlediği kongrelerle İslam şehir devletlerini ortak bir siyasal duruşa davet etmesi ve mezhep temelli ayrışmaları aşmak için dini söylemi denetleme girişimleri, İslam birliğini sağlama iradesinin diplomatik yönünü açığa çıkarmaktadır. Sonuç olarak bu bölüm, Selahaddin Eyyubi'nin liderliğini sadece askeri başarılar üzerinden değil; adalet, ilim, mezhep-ötesi İslam birliği ve sembolik meşruiyet üretimi bağlamında çok boyutlu bir tarihsel dönüşümün mimarı olarak değerlendirmektedir. Kudüs'ün fethi bu dönüşümün en güçlü simgesine dönüşmüş, Selahaddin ise İslam dünyasında ümmet merkezli birlik fikrinin kurucu figürü haline gelmiştir.



**Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma-Dr. Abdulaziz Kıranşal**  
Emekli Öğretim Üyesi-Mardin Artuklu Üniversitesi

## Giriş

Mehmet Âkif'in ifadesiyle "*Şarkın en sevgili sultanı*", Fransız tarihçi Robert Champdor'un nitelemesiyle "*İslam'ın en saf kahramanı*" olarak anılan Selahaddin Eyyubi, Nureddin Mahmud Zengi'nin hem siyasal hem de fikri mirasçısı olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Zira uzun yıllar boyunca Zengi'nin hizmetinde bulunmuş, onun cihad anlayışını, İslam birliği idealini ve Haçlılara karşı izlediği stratejik siyasetini benimseyerek kendi liderliğinin temel eksenine yerleştirmiştir. Bu fikri ve siyasal devamlılık yalnızca askeri ve diplomatik uygulamalarda değil, aynı zamanda İslam ümmeti için kutsal bir anlam taşıyan Kudüs davasında da kendisini açıkça göstermiştir. Nureddin'in, henüz Kudüs fethedilmeden önce Halep'te büyük bir öngörüyle inşa ettirdiği minber, bu kutsal hedefin sembolü haline gelmiş; Selahaddin, Kudüs'ü fethettikten sonra bu minberi Mescid-i Aksa'ya yerleştirerek hem Zengi'nin ideallerine sadakatini ortaya koymuş hem de Kudüs'ün İslam dünyası nezdindeki merkezietini teyit etmiştir. Böylece Selahaddin, sadece bir askeri lider değil, aynı zamanda ümmetin hafızasında Kudüs'ün yeniden dirilişiyle özdeşleşen bir idealler taşıyıcısı olarak tarihe geçmiştir. Rivayet edilir ki, Kudüs'ün bir gün Haçlılardan kurtarılacağına inanan Nureddin, Halep'te, fetih gerçekleştiğinde Aksa'ya konulmak üzere künde-kârı tekniğiyle ve çivi-tutkal kullanılmadan 16.500 ahşap parçadan oluşan görkemli bir minber yaptırmıştı.<sup>1</sup> Ancak Kudüs'ü göremeden vefat eden Nureddin'in bu ideali, Selahaddin'in Hitin Zaferi'nin (1187) ardından Kudüs'ü fethetmesiyle gerçekleşti. Selahaddin, Halep'te beklenen minberi Kudüs'e getirecek Mescid-i Aksa'ya yerleştirdi ve böylece hem Nureddin'in vasiyetini yerine getirmiş hem de İslam birliğinin ve Haç-

lılara karşı kazanılan zaferin sembolik bir ifadesini ortaya koymuş oldu. Bu çok değerli minber, 21 Ağustos 1969 Perşembe günü sabahı bir siyonist Hıristiyan tarafından ateşe verildi. Minber büyük hasar gördü. Ürdün hükümeti minberin bir benzerini yaptırarak aynı yere koydurdu. Yangının olduğu gece işgalci İsrail'in ilk başbakanı Golda Meir şunları söylüyordu: "*O gece sabaha kadar korkudan uyuyamadım. Zannediyordum ki, Müslümanlar dört bir taraftan İsrail'e girecekler. Lakin sabah oldu ve korkulan olmadı. İşte o zaman anladım ki; biz dilediğimizi yapabiliriz, zira Müslüman ümmeti uyuyan bir ümmettir.*"<sup>2</sup>

Selahaddin Eyyubi'nin tarih sahnesine çıktığı yıllarda haçlı seferlerini başlatacak olan haçlı ruhunun siyasal ve dini gerekçelerle yoğunlaştığı bir tarihsel döneme tekabül eder. Selahaddin Eyyubi'nin büyük bir direnişle karşıladığı Haçlı Seferleri, Batı Avrupa'da yalnızca dini saiklerle değil, aynı zamanda siyasal hesaplarla ve toplumsal krizlerin dışa vurumu olarak şekillenmiştir. Papa II. Urbanus'un öncülüğünde başlatılan bu hareket, aslında Roma'daki Papalık otoritesini güçlendirme ve Batı Hıristiyan dünyasında Papa'ya bağlı siyasal bir birlik oluşturma amacını taşımaktaydı.<sup>3</sup> Bu bağlamda, Haçlı Seferleri dini bir görev olmaktan ziyade siyasal bir proje olarak kurgulanmış ve Batı'nın iç karışıklıklarına çözüm arayışı şeklinde işlev görmüştür. Haçlı Seferleri'nin ilk örnekleri, İspanya ve Sicilya'daki Müslüman varlığına karşı yapılan Reconquista hareketleriyle başlamış; bu süreçte Müslümanlarla savaşan Fransızlar, Haçlı bilincinin temellerini atmıştır. Ancak Selçukluların Anadolu'yu fethederek Bizans'ı tehdit etmesi, Latin dünyasında ciddi bir

endişe doğurmuş ve Bizans İmparatorluğu, Katolik Batı'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Bizans'ın "kerhen" yaptığı bu çağrı, Papa'nın ve Batı Avrupalı feodal beylerin Doğu'nun zenginliklerini elde etme iştahını da harekete geçirmiştir. Böylece, yoksul köylülerden işsiz şövalyelere kadar geniş kitleler, bu seferlere sadece dini motivasyonla değil, ekonomik ve sosyal gerekçelerle de katılmıştır. Selahaddin'in tarih sahnesine çıktığı bu dönemde, Haçlı Seferleri dini bir haç taşıma meselesinden öte, Papalığın siyasi gücünü tahkim etme ve Batı'nın iç bunalımlarına çözüm bulma aracı olarak şekillenmiş; bu yapı, ilerleyen yıllarda Selahaddin'in karşı karşıya kalacağı ideolojik ve askeri meydan okumaların temelini oluşturmuştur.<sup>4</sup>

Bu dönemde İslam dünyası, Haçlı tehdidinden çok daha büyük ölçüde kendi içindeki parçalanmışlıkla meşguldü. Mısır, Suriye, Irak ve Anadolu hattında siyasi otoriteler arasındaki güç mücadelesi, mezhebi ayrışmalarla da derinleşmişti.<sup>5</sup> Farklı yönetim merkezleri birbiriyle reka-

### Selahaddin Eyyubi'nin Hayatı

Kürt Revadiye aşiretine mensup olan ve 1138 yılında Tikrit'te dünyaya gelen Selahaddin'in babası Necmeddin Eyyub, o sırada Selçuklu yönetimi altında Tikrit valiliğini yürütmekteydi. Necmeddin Eyyub, dönemin güçlü emirlerinden Musul Atabegi İmadüddin Zengi ile yakın ilişkiler kurmuş, onun daveti üzerine Selahaddin'in doğum yılına tekabül eden dönemde aşiretiyle birlikte Tikrit'ten ayrılarak Musul'a yerleşmiş ve Zengi'nin hizmetine girmiştir. İmadüddin Zengi, 1139 yılında (534) Ba'lebek'i ele geçirdiğinde, Eyyub'u bu stratejik öneme sahip sınır şehrinin valiliğine atamıştır.<sup>8</sup> Eyyub'un kardeşi Esedüddin Şirkuh el-Mansur da aynı

bet halindeyken, düşman olarak tanımlanan Haçlılara karşı ortak bir duruş sergilemekten uzak kalmışlardı. Bu dönemde özellikle Şii Fatimiler ile Sünni Abbasiler arasında ideolojik bir çekişme vardı ve bu rekabet, siyasi ittifakları da şekillendiriyordu. Bu iç çekişmelerin bir başka boyutu da farklı İslam şehir devletleri arasında yaşanıyordu.<sup>6</sup> Bu bağlamda, Selahaddin'in yükselişi sadece Haçlılara karşı bir direnişin değil, aynı zamanda İslam dünyasındaki dağınıklığı aşarak yeni bir siyasi ve mezhebi istikrar kurma mücadelesinin de bir parçasıydı. Haçlıların Dimyat'a saldırması gibi doğrudan tehditler karşısında dahi Müslüman yönetimler tam bir koordinasyon sağlayamamış; bölgesel çıkarlar, ortak düşmana karşı kolektif bir refleksin önüne geçmiştir. Selahaddin, bu karmaşık ortamda hem içerideki hiziplerle mücadele etmiş hem de dış tehditlere karşı savunma hattı inşa etmeye çalışmıştır. Onun liderliği, sadece askeri değil; diplomatik ve ideolojik olarak da İslam dünyasının yeniden toparlanması sürecinde dönüştürücü bir rol üstlenmiştir.<sup>7</sup>

dönemde Zengi'nin önde gelen komutanları arasına katılmıştır. Zengi'nin vefatının ardından 1146 yılında (541) Halep ve çevresinin yönetimi, oğlu Nureddin Mahmud'un eline geçmiş ve Şirkuh, Nureddin'in en güvendiği komutanlardan biri olmuştur.<sup>9</sup> Bu süreçte Necmeddin Eyyub, Dimaşk (Şam) Atabegliği'ne (Tuğteginliler) bağlı kalmak zorunda bırakılmıştır. İki kardeş, Nureddin'in Haçlılara karşı yürüttüğü mücadelenin yanı sıra Dimaşk'ın ele geçirilmesinde de önemli katkılarda bulunmuştur. Nureddin, Şirkuh'u ordu kumandanlığı görevine getirirken, Eyyub'u Dimaşk valiliğine tayin etmiştir.<sup>10</sup> Böyle bir siyasi atmosferde büyüyen ve adeta

bir şehzade gibi özenle yetiştirilen Selahaddin, genç yaşta Haçlılara karşı düzenlenen seferlerde yer almış ve zamanla Dimaşk şahneliği görevine kadar yükselmiştir. Selahaddin Eyyubi, Fatimi veziri Şaver'in Nureddin Mahmud Zengi'den yardım istemesiyle başlayan Mısır seferlerinde amcası Şirkuh'un yanında yer alarak üç kez bu bölgeye gitti. 1169'daki son seferde Şirkuh'un Kahire'ye girmesi ve kısa süre sonra ölmesi üzerine, Fatimi Halifesi Adıd-Lidinillah tarafından vezirliğe atandı. Bu görev, Selahaddin'in hem siyasi hem askeri otoritesini pekiştirdi. Nureddin'e bağlılık göstermekle birlikte Mısır'ı fiilen bağımsız bir hükümdar gibi yönetmeye başladı ve böylece kendi siyasi meşruiyetini inşa sürecine girdi.<sup>11</sup>

Selahaddin Eyyubi, Mısır'da iktidarı ele geçirdikten sonra hem Fatimilere bağlı muhalif çevrelerle hem de onları destekleyen Haçlı ve Bizans kuvvetleriyle yoğun bir mücadele yürüttü. Saray içindeki Fatimi direnişinin lideri Cevher'i etkisiz hale getirerek başlayan bu süreçte, çıkan isyanı bastırdı ve dış tehditlere karşı Dimyat kuşatmasını püskürttü. Kontrolü sağladıktan sonra orduyu yeniden yapılandırdı, Sünni kurumları teşvik etti ve Şii Fatimi bürokrasisini adım adım ortadan kaldırdı. Nihayet 1171 yılında Nureddin Zengi'nin emriyle Fatimi hilafetini sona erdirerek Mısır'da Sünni idarenin temellerini atmış oldu.<sup>12</sup> Selahaddin Eyyubi, 1170-1173 yılları arasında Kudüs Haçlı Krallığı'na karşı düzenlediği seferlerle bölgedeki askeri baskıyı artırdı; Eyle'yi ele geçirdi ve Kerek üzerine iki kez yürüdü. Aynı dönemde ağabeyi Turan Şah'ı Nube, Hicaz ve Yemen'e göndererek güneydeki hâkimiyet alanını genişletti; özellikle Yemen ve Hicaz kalıcı olarak Eyyubi yönetimine katıldı. Şerefeddin Karakuş'un komutasındaki Berka seferiyle Kuzey Afrika'ya da yönelen Sela-

haddin, Libya ve Tunus'un bazı bölgelerini kontrol altına aldı. Böylece Eyyubiler, sadece Mısır merkezli değil, çok geniş bir coğrafyada siyasi ve askeri hâkimiyet tesis etmiş oldu. Nureddin Mahmud Zengi'nin 1174'te ölümü üzerine ortaya çıkan siyasi boşluk, Selahaddin'e Suriye'ye yönelme fırsatı sundu. Mısır'daki isyanları bastırıp Norman saldırısını püskürttüktan sonra Dimaşk'a yürüyen Selahaddin, şehirde coşkuyla karşılandı ve kısa sürede Busra, Ba'lebek, Humus ve Hama'yı hâkimiyetine aldı. Halep-Musul ittifakını mağlup ederek Zengi mirasını büyük ölçüde kontrol altına aldı. Abbasi halifesinin sultanlığını tanımasıyla meşru otorite haline geldi. Selahaddin Eyyubi, 1176'da Haşhaşiler'in merkezi Masyaf'ı kuşatarak bu tehdidi bertaraf ettikten sonra dikkatini yeniden doğuya yöneltti. Halep'in eski hükümdarı el-Melikü's-Salih'in ölümünü fırsat bilen Musul Atabegi İzzeddin Mes'ud'un Halep'i ele geçirmesi, Selahaddin'i harekete geçirdi. 1182'de Suriye'ye ilerleyerek el-Cezire bölgesinde Urfa, Harran, Rakka, Nusaybin gibi stratejik şehirleri ele geçirdi, Musul'u kuşattı ancak halifenin talebi üzerine kuşatmayı kaldırdı.<sup>13</sup> Ardından Halep üzerine yürüyerek 1183'te şehri barış yoluyla aldı. Bu zafer, Suriye'deki muhalefeti sona erdirdiği gibi, Kudüs'e giden yolu da açtı. 1185'teki ikinci doğu seferinde Erbil ve Meyyafarikin'i fethederek Zengilerin itaatini sağladı ve bölgedeki otoritesini pekiştirdi. Selahaddin Eyyubi, İslam birliğini sağlama çabalarıyla eşzamanlı olarak Haçlı tehdidine karşı da mücadele yürütmek zorundaydı. 1177'deki Gazze-Askan seferiyle Haçlılara karşı ilk büyük askeri harekâtını başlattı; ancak Remle yakınlarında uğradığı baskında ağır kayıplar verdi. Bu yenilgiye rağmen kısa sürede toparlanarak Dimaşk'a döndü ve Haçlıları Harim kuşatmasından vazgeçirdi. Takip

eden yıllarda Haçlıların Beytülâhzan'da inşa ettikleri kaleye karşı yoğun bir direniş yürüttü. 1179'da Banyas yakınlarında gerçekleştirilen Mercuiyun Muharebesi'nde Haçlıları büyük bir yenilgiye uğratarak üstünlük sağladı ve kısa süre sonra Beytülâhzan Kalesi'ni fethederek bölgedeki Haçlı tehdidini zayıflattı.<sup>14</sup>

Selahaddin Eyyubi, 1180'li yıllarda Musul ve Halep'teki mücadelelerle meşgulken Haçlı tehdidi yeniden artmış, özellikle Renaud de Chatillon'un saldırıları Kızıldeniz'e kadar ulaşmıştı. Selahaddin, bu tehditlere karşılık olarak Suriye'de Haçlı kalelerine yöneldi, 1183 ve 1184'te Kerek'i kuşattı. 1187 yılında ise Renaud'un bir Müslüman kervanını basması üzerine büyük bir sefere çıktı. Hittin'de Haçlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı, Kral Guy de Lusignan ve Renaud de Chatillon'u esir aldı.<sup>15</sup> Bu zaferin ardından Filistin'deki pek çok kale hızla fethedildi ve 2 Ekim 1187'de Kudüs, barış yoluyla Selahaddin'in eline geçti. Kudüs'ün düşmesi Batı Avrupa'da

### Selahaddin Eyyubi'nin Şahsiyeti

Selahaddin Eyyubi, siyasi dehası, ahlaki karakteri ve çok boyutlu liderliğiyle sadece kendi çağının değil, İslam tarihinin de en seçkin şahsiyetlerinden biri olarak temayüz etmiştir. Onun şahsiyetinin biçimlenmesinde Nureddin Mahmud Zengi'nin kurumsallaştırdığı devlet disiplini, cihad ve adalet ideali belirleyici rol oynamıştır. Selahaddin, Mısır'da Nureddin'in siyasi temsilcisi olarak yönetimi devraldığında yalnızca idari bir düzen kurmakla yetinmemiş; aynı zamanda bölgeyi iç karışıklıklardan arındırarak Haçlı tehdidine karşı güvenli bir üsse dönüştürmüştür. Yemen'den Kuzey Sudan'a, Hicaz'dan Libya'ya uzanan geniş coğrafyada siyasi hâkimiyetini tesis eden Selahaddin, bu hâkimiyetin meşruiyetini ise yalnız-

Üçüncü Haçlı Seferi'ni tetikledi. Haçlılar 1189'da Akka'yı kuşattı; Arslan Yürekli Richard'ın da katıldığı savaşlar iki yıl sürdü. Akka 1191'de Haçlıların eline geçti ancak Kudüs'e ulaşamadılar. 1192'de imzalanan barış antlaşmasıyla savaş sona erdi. Selahaddin'in bu dönemdeki başarısı, yalnızca askeri zaferlerle değil, İslam birliğini pekiştiren stratejik liderliğiyle de belirleyiciydi. Selahaddin Eyyubi, Haçlılarla yapılan barıştan kısa bir süre sonra, 4 Mart 1193'te Dimaşk'ta vefat ettiğinde, geniş bir coğrafyada—Mısır, Suriye, Filistin, Yemen, Libya ve Anadolu'nun doğusu ile Kuzey Irak'a kadar olan bölgelerde—onun adına hutbe okunmaktaydı. Yerine oğlu el-Melikü'l-Efdal Ali geçti. Selahaddin, sadece askeri zaferleriyle değil, kurduğu güçlü devlet yapısı, Sünni birliği sağlaması ve Kudüs'ü Haçlılardan kurtarmasıyla da İslam dünyasında derin bir iz bırakmış, siyasi mirası Eyyubilerden sonra Memlükler ve Osmanlılar aracılığıyla yüzyıllar boyunca sürmüştür.<sup>16</sup>

ca askeri başarılarla değil; ilim, kültür ve kamu düzenini esas alan kalkınma hamleleriyle pekiştirmiştir. Zamanını üç temel meşguliyet arasında paylaşmıştır: ilim tahsili, cihad faaliyetleri ve devlet işlerinin icrası. Nureddin'in vefatından sonra siyasi birlik ve Kudüs'ün kurtarılması gibi iki büyük hedefi gerçekleştirmek için seferber olan Selahaddin, Hittin Savaşı'nda kazandığı zaferle ilk amacına ulaşmış, Kudüs'ün fethiyle ise ikinci ülküsüne yaklaşmıştır. 3. Haçlı Seferi bu süreci sekteye uğratsa da onun gösterdiği kararlılık, Haçlıların nihai başarı elde etmesini engellemiştir. Görevini yalnızca bir asker ya da yönetici gibi değil, ahlaki ve dini bir sorumluluk bilinciyle yürüten Selahaddin, mütevazı yaşam tarzı ve eşsiz cömert-

liğiyle de çağının hükümdarları arasında müstesna bir yere sahiptir.<sup>17</sup> Ömrü boyunca mal biriktirmek yerine servetini ümmete sarf etmiş; şahsi hazinesinde ölüm anında neredeyse hiçbir maddi varlık bulunmamıştır. Toplumun her kesimiyle ilişki kurmaktan kaçınmamış, derişlerin toplantılarına iştirak etmiş, topladığı ilim meclisleri hem alimlerle hem de kumandanlarla dolu olmuş, fikir alışverişine büyük önem vermiştir.<sup>18</sup> Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsçaya hakim olan Selahaddin, Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra edebi ve tarihi metinleri de ezberlemiş; hadis ve fıkıh ilimlerinde dönemin önemli alimlerinden istifade etmiştir.<sup>19</sup> Bununla birlikte, gereksiz münakaşalardan ve metafizik spekülasyonlardan uzak durmuş, daha ziyade uygulamaya dönük ilmi bilgiyle ilgilenmiştir. Yargı ve adalet konularında tarafsızlık ilkesini gözetmiş, sivil halktan bir birey tarafından dahi mahkemeye çıkarılmayı göze almıştır. Yönetimdeki hakkaniyetli tutumu, halk nezdinde güven ve itimat duygusunu perçinlemiş-

### Selahaddin Eyyubi'nin İlmi Çalışmalara Verdiği Önem

Selahaddin Eyyubi ile birlikte ilmi faaliyetleri ivme kazanmış, özellikle ilmi ve dini sahalarda kurumsallaşma başlamıştır. Onun kurduğu medreseler yalnızca eğitim-öğretim kurumları değil, aynı zamanda Sünni inancın teşekkülü ve tahkimi açısından stratejik merkezler olarak işlev görmüştür. Şii-Fatımi etkisini kırmak, devlet bürokrasisi için ehil kadrolar yetiştirmek, siyasi birliği tesis etmek ve Haçlılara karşı halk desteğini pekiştirmek gibi çok yönlü roller üstlenmişlerdir. Dört mezhebin fıkhi öğretilerine dayanan bu medreseler, vakıf sistemiyle mali açıdan desteklenmiş; aynı zamanda dönemin önemli bilgi merkezleri olan zengin kütüphanelerle donatılmıştır. Selahaddin Eyyubi, özellikle Sünni doktrini yeniden

tir. Astlarına karşı mesafesiz ve samimi bir tutum sergilemiş, her bireyin fikrine kıymet vermiştir. Mizaç olarak ise affedici, yumuşak huylu ve nezaket sahibi biri olmuş; küçük kusurları büyütmeyp, ihanet gibi ilkel sapmalara ise kesin tavır almıştır.<sup>20</sup> Öte yandan Kudüs'ün fethinden sonra düşmanlarına karşı sergilediği merhamet, Avrupalı tarihçilerce dahi takdir edilmiştir. Onun hükümdarlığı, salt siyasi otoriteyle değil; ahlaki örneklik, dini sadakat, ilim ve adaletle yoğrulmuş bütüncül bir liderlik örneği olarak tarihe geçmiştir. Bu sebeple onun liderliği, İslam tarihinde yalnızca bir dönemlik iktidar başarısı değil; uzun vadeli toplumsal dönüşümün, siyasal istikrarın ve dini temsilin mihenk taşı olarak yorumlanmaktadır. Kudüs'ün fethiyle sembolleşen bu liderlik tarzı, Selahaddin'in düşmanına karşı bile adaletten taviz vermeyen<sup>21</sup> bir ahlaki duruşu öncelmesi sayesinde, hem İslam toplumunun ruhunu diriltmiş hem de Batı dünyasında bile yankı bulan bir adalet simgesine dönüşmesini sağlamıştır.<sup>22</sup>

Selahaddin'in ilme ve alimlere sağladığı koruyucu ve teşvik edici ortam, dini ilimler, düşünce hayatı ve edebiyat gibi alanlarda zamanının ötesine geçmiş seçkin alimlerin yetişmesini mümkün kılmıştır. Eyyubiler devleti, İslam dünyasının doğu ve batı bölgelerini birbirine bağlayan stratejik bir coğrafyada kurulmuş; bu sayede Endülüs'ten Kuzey Afrika'ya, Horasan'dan İran'a kadar pek çok bölgeden Mısır ve Şam'a ilim yolculukları gerçekleşmiştir. Bu ilmi hareketlilik, farklı coğrafyalardaki kültürel zenginliklerin birleşmesine ve ortak bir ilmi atmosferin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde, sadece

### Selahaddin Eyyubi'nin İslam Birliği İdeali ve Kudüs'ün Fethi

"Dostlarıyla uğraşanlar düşmanlarıyla savaşamazlar" diyen Selahaddin Eyyubi'nin İslam birliği idealine yönelik yaklaşımı, klasik İslam siyaset düşüncesindeki ümmet tasavvurunu sadece teorik bir referans değil, aynı zamanda tarihsel bir misyon olarak benimsemesinden kaynaklanmaktadır. Eyyubi, siyasi liderliği boyunca parçalanmış İslam coğrafyasını yeniden bütünlüştürme arzusunu her daim öncelemiş, bu doğrultuda gerek diplomatik girişimlerle gerekse askeri düzenlemelerle dikkat çekici bir stratejik irade ortaya koymuştur. Onun bu yöndeki çabaları yalnızca Haçlı tehdidine karşı geçici bir koalisyon kurmaktan ibaret değildir; aksine, İslam ümmetinin mezhep farklılıkları, yerel iktidar rekabetleri ve dış baskılarla sarsılan iç düzenini yeniden tahkim etmeye yönelik çok katmanlı bir siyasal reform sürecidir. Nitekim 579/1183 yılında Dimaşk'ta düzenlediği ve Abbasi halifeliği, Musul Atabegliği, el-Cezire Emirliği ve birçok mahalli otoritenin temsilcilerinin katıldığı kongre niteliğindeki toplantı, Selahaddin'in bu birleştirici rolünün somut tezahürlerinden biri olarak dikkat çeker. Bu toplantıda oy birliğiyle kabul

dini alanda değil, düşünsel ve siyasi sahalarda da etkili olmuş pek çok ilim ve fikir adamı yetişmiştir. Kiraat alanında eş-Şatibi, hadis ilminde es-Silefi ve İbn Asakir; fıkıhta Bahaüddin İbn Şeddad, İbn Kudame ailesi ve Şehrezuriler; tasavvuf alanında Hayat el-Harrani; edebiyat ve dilde İbn Münkız, Kâdiyü'l-Fazıl ve İmadüddin el-İsfahani; felsefe ve tıpta ise Sühreverdi, İbn Meymun, Seyfeddin el-Amidi, Abdül-latif el-Bağdadi, İbnü'l-Baytar ve Mühez-zibüddin ed-Dahvar gibi ilim insanları, bu dönemin öncü şahsiyetleri arasında yer almıştır.<sup>25</sup>

edilen temel karar, İslam toplumlarının kendi aralarındaki ihtilaflara son vererek birbirleriyle savaşmaktan imtina etmeleri gerektiğiydi. Selahaddin, mezhep ve fıkıh temelli tartışmaların birlik ruhunu zedelediğine inanıyor; bu nedenle fakihlerin vaazlarında sadece manevi birlik, kardeşlik ve dayanışmayı teşvik eden temaları işlemesini, ihtilaf doğuracak polemiklerden kaçınmalarını ısrarla talep ediyordu. Şam Deklarasyonu'nun ikinci temel maddesi ise, İslam devletlerinin Haçlı tehdidi-ne karşı Selahaddin'in komutasında askeri destek sağlamalarını öngörüyordu.<sup>26</sup> Böylece, yıllarca süren iç mücadeleler, hizipler arası çatışmalar ve siyasi dağınıklıkların ardından, Selahaddin'in önderliğinde akl-ı selim galip gelmiş; yayınlanan bu deklarasyonla İslam birliği hem teorik düzeyde ilan edilmiş hem de fiilen kurumsal bir zemine oturtulmuş oluyordu. Bu girişim, Selahaddin'in sadece bir askeri lider değil, aynı zamanda ümmetin birliğini hedefleyen stratejik bir devlet adamı olduğunu da teyit etmektedir.<sup>27</sup>

Bu toplantının zamanlaması ve katılımcı profili, onun yalnızca bir askeri lider değil, aynı zamanda siyasi diplomasi ve

mezhebi müzakereyi bilen yüksek profilli bir devlet adamı olduğunu göstermektedir. Selahaddin, bu buluşmayı sadece bir güç gösterisine dönüştürmemiş; aksine, İslam dünyasının farklı unsurlarını ortak bir bilinç etrafında toplayarak Haçlılara karşı müşterek bir direniş cephesi oluşturmanın yollarını aramıştır. Toplantıya Şi'i, Hanbeli, Eş'ari ve Maturidi çizgiden temsilcilerin birlikte katılması, onun mezhebi üstünlük değil, maslahat merkezli siyaset anlayışını tercih ettiğini göstermektedir. Bu noktada Selahaddin'in birliği sağlama gayretleri, hem siyasi hem de dini anlamda bir ümmet idealinin yeniden inşasına dönüktür. Zira Kudüs'ün kurtarılması gibi sembolik bir hedefin ardında yatan esas amaç, ümmetin hem tarihsel hem de manevi bütünlüğünü yeniden kurmak, İslam dünyasını yüzyıllardır süren dağınıklıklardan çıkararak ahlaki ve siyasal bir yekvücut haline getirmektir. Selahaddin'in bu birleştirici iradesi, sadece o dönemin siyasal kargaşasına bir müdahale değil, aynı zamanda ileriki yüzyıllarda İslam birliği fikrinin referans noktası olacak bir paradigmanın da kuruculuğudur. Ne var ki bu ideal tam anlamıyla kurumsallaşmamış; Haçlı baskısı, Bizans müdahaleleri ve bölgesel iktidar odaklarının çıkar çatışmaları bu birliği sürdürülebilir hale getirmemiştir. Bununla birlikte, Selahaddin'in inşa etmeye çalıştığı bu birlik, İslam siyaset tarihinde kolektif eylem, maslahat temelli liderlik ve ümmet eksensiz dayanışma gibi ilkelerin mümkün olduğuna dair kalıcı bir örnek olarak varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda onun şahsında tecessüm eden birlik ideali, sadece geçmişe ait bir hedef değil, aynı zamanda İslam toplumlarının bugün hala tartışmakta olduğu

siyasi ve ahlaki birlik arayışlarının tarihsel dayanağı olarak önemini korumaktadır.<sup>28</sup>

1187 yılında Selahaddin-i Eyyubi, Hittin Zaferi'nin ardından stratejik bir hızla Kudüs'e yönelmiş ve kuşatma hazırlıklarını başlatmıştır. Siyasi ve dini sembol değeri yüksek olan Kudüs, Haçlıların yoğun savunma çabalarına rağmen Selahaddin'in sabırlı ve kararlı kuşatma stratejisiyle 2 Ekim 1187'de teslim alınmıştır. Kuşatma sürecinde mancınklar, lağım teknikleri ve kuşatma birliklerinin etkili kullanımıyla şehrin savunması kırılmış, ardından Haçlılarla yürütülen müzakereler sonucu şehir eman yoluyla teslim edilmiştir. Şehir halkının can güvenliğini garanti altına alan bu anlaşma kapsamında, belirlenen fidye bedelleri karşılığında Hıristiyanlar serbest bırakılmış, maddi imkânı olmayanlara ise Selahaddin ve emirleri tarafından yardım edilmiştir. Fethin hemen ardından Kudüs'te İslam hâkimiyetini simgeleyen uygulamalara geçilmiş; başta Mescid-i Aksa ve Kubbetüssahra olmak üzere kutsal mekanlar temizlenmiş, camilerde ibadet hayatı yeniden başlamış ve uzun süredir bekletilen minber Halep'ten getirilerek Mescid-i Aksa'ya yerleştirilmiştir. Selahaddin, Patrik Heraklius gibi figürlere dahi ahde vefasını koruyarak centilmenliğiyle öne çıkmış, fetihle uyguladığı adalet ve merhamet anlayışıyla hem İslam dünyasında hem de tarih yazımında haklı bir saygı kazanmıştır. Kudüs'ün fethi, Eyyubi siyaseti açısından Haçlılara karşı yürütülen mücadelenin dönüm noktası olmuş, Selahaddin'i Hz. Ömer'den sonra Kudüs'ü barış içinde fetheden ikinci Müslüman lider olarak tarihe geçirmiştir.<sup>29</sup>

### Sonuç

Selahaddin Eyyubi, İslam dünyasının hem siyasi parçalanmışlığına hem de dış teh-

ditlere karşı gösterdiği çok yönlü tepkisel kapasitenin müstesna bir temsilcisi

olarak değerlendirilebilir. Onun liderliğinde şekillenen mücadele, klasik anlamda bir askeri cihaddan ibaret olmayıp; mezhebi kutuplaşmalarla bölünmüş İslam coğrafyasında yeniden birlik ve bütünlük tesis etme çabasının tarihsel bir pratiği olarak tebarüz etmektedir. Selahaddin'in cihad anlayışı, yalnızca Haçlılara karşı yürütülen savaşlarla sınırlı kalmamış; iç siyasette meşruiyeti güçlendirmeye, Sünni doktrini kurumsallaştırmaya ve ümmetin moral birliğini yeniden inşa etmeye yönelik uzun soluklu bir stratejik yönelimi de içermiştir.

Nureddin Mahmud Zengi'den devraldığı fikri ve siyasi miras, Selahaddin'in Kudüs merkezli bir birlik projesine dönüşmüştür. Bu mirasın en somut ve sembolik ifadesi, Halep'te Kudüs'ün fethi için önceden yaptırılmış olan minberin Mescid-i Aksa'ya yerleştirilmesiyle ortaya konmuştur. Minber, yalnızca bir zaferin nişanesi değil; aynı zamanda İslam'ın mukaddes mekanlarının yeniden itibar kazanması ve ümmetin tarihi hafızasında yeniden merkeziyetini kurması anlamında güçlü bir retorik ve siyasi sembol işlevi görmüştür. Kudüs'ün fethi, Selahaddin'in İslam birliği idealinin nihai sembolü haline gelirken; bu ideal, yalnızca kısa vadeli bir askeri

hedef değil, aynı zamanda İslam ümmetinin kolektif meşruiyetini tahkim eden bir vizyon olarak somutlaşmıştır.

Selahaddin'in şahsiyetinde cisimleşen bu siyasal, ahlaki ve dini bütünlük, onu sadece dönemin sultanları arasında öne çıkaran bir özellik değil; aynı zamanda sonraki yüzyıllarda İslam siyaset düşüncesine ve tarihsel tahayyülüne yön veren bir figür haline getirmiştir. Nitekim gerek medreseleşme sürecine sağladığı kurumsal destek, gerekse mezhep ve bölge ayrımı gözetmeksizin bir araya getirdiği İslam toplulukları göz önünde bulundurulduğunda, onun liderliği ümmet eksenli siyasal tahayyülün başarılı bir pratiği olarak değerlendirilmelidir.

Son kertede, Selahaddin Eyyubi'nin tarihi mirası yalnızca bir siyasi başarılar silsilesi olarak değil, aynı zamanda Kudüs ekseninde şekillenmiş ve zamanlar üstü bir ideal haline gelmiş olan İslam birliği ülküsünün tarihi bir manifestosu olarak okunmalıdır. Bu bağlamda Selahaddin'in cihadı, sadece kılıçla kazanılmış bir zafer değil; ahlak, adalet, ilim ve irade ile inşa edilmiş bir ümmet tasavvurunun kurucu ilkesidir.

## Kaynakça

- Abu'l-Farac, Gregory. *Abu'l Farac Tarihi*. Cilt II. çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Bahar, Aslınur. "Bir Hayal, Bir Çaba ve Bir Minber". *Zafer Dergisi*. Aralık 2017. Erişim 3 Ağustos 2025. <https://www.zaferdergisi.com/makale/10328-bir-hayal-bir-caba-ve-bir-minber.html>
- Basuğuy, Bedrettin. "Salahaddin-i Eyyubi Döneminde İlmi Hayat ve Dönemin Önde Gelen Alimleri". *Uluslararası Salahaddin-i Eyyubi Sempozyumu Bildirileri*. 567-578. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği, 2016.
- Carnotensis, Fulcherius. *Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak)*. çev. İlcan Bihter Barlas. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009.
- Çekici, Ayşe. "Kudüs'ün Yeniden Fethi: Selahaddin Eyyubi ve Hittin Zaferi". *Cappadocia Journal of History and Social Sciences* 17 (Ekim 2021). <http://www.cahij.com/>
- Demirkent, Işın. "Hittin Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri". *Bellefen* 52/205 (Aralık 1988).
- Gürbüz, Osman. "İktidara Uzanan Yolda Eyyubi Ailesinin Serüveni". *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 48 (2012).
- Hamza, Abdülkadir. *El-Hareketü'l-Fikriyye fi Mısır fi'l-Asreyn: el-Eyyubi ve'l-Memluki*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, ts.
- İbn Cübeyr, Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed. *Rihletü İbn Cübeyr*. Beyrut: Dâr Sâdir, 1980.
- İbn Şeddad, Bahaeddin. *Selahaddin-i Eyyubi*. Diyarbakır: Lis Yayınları, 2015.
- İbn Tağriberdi, Cemalüddin Ebu'l-Melâsin Yusuf el-Atabeki. *en-Nucum'u'z-Zahire fi Müluki Mısır ve'l-Kahire*. Kahire: Dârü'l-Kitâb, 1939.
- İbn Kalanisi. *Şam Tarihine Zeyl: I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*. çev. Onur Özatağ. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Kudüs Çalışma Grubu. "Selahaddin Minberi". 2024. Erişim 3 Ağustos 2025. <https://www.kuduscalismagrubu.com/rehber/selahaddin-minberi>
- Kuşçu, Ayşe Dudu. *Eyyubi Devleti Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi I-III*. çev. Fikret İşıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Selahaddin Eyyubi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Şeşen, Ramazan. *Selahaddin Eyyubi ve Devlet*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1987.
- Şeşen, Ramazan. "Selahaddin-i Eyyubi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/337-340. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Tyrensis, Willermus. *Haçlılar Türkler Karşısında: Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*. İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.
- Ulaş, İbrahim Halil. *Selahaddin-i Eyyubi ve İslam Birliği Politikası*. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Yıldız, Abdullah. *Selahaddin Eyyubi: Minberin Sırrı*. 1. Basım. İstanbul: Pınar Yayınları, 2017

## Dipnot

1. Kudüs Çalışma Grubu, "Selahaddin Minberi".
2. Bahar, "Bir Hayal, Bir Çaba ve Bir Minber".
3. Carnotensis, Kudüs Seferi (Kutsal Toprakları Kurtarmak), 102-106.
4. Sırma, Selahaddin Eyyubi, 25-26.
5. Şeşen, Selahaddin Eyyubi ve Devlet, 27.
6. Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi I-III, 2/7.
7. Sırma, Selahaddin Eyyubi, 43-45.

8. Şeşen, "Selahaddin-i Eyyubi".
9. İbn Kalanisi, Şam Tarihine Zeyl: I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi, 189-190.
10. Gürbüz, "İktidara Uzanan Yolda Eyyubi Ailesinin Serüveni", 387-405.
11. Kuşçu, Eyyubi Devleti Teşkilatı, 46-53; Şeşen, "Selahaddin-i Eyyubi".
12. Gürbüz, "İktidara Uzanan Yolda Eyyubi Ailesinin Serüveni", 384-405; Şeşen, "Selahaddin-i Eyyubi".
13. Abu'l-Farac, Abu'l Farac Tarihi. 429-30.
14. Şeşen, "Selahaddin-i Eyyubi".
15. Bk: Demirkent, "Hittin Zaferi ve Kudüs'ün Müslümanlarca Fethinin Batı'daki Akisleri".
16. Şeşen, "Selahaddin-i Eyyubi".
17. Tyrensis, Haçlılar Türkler Karşısında: Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184), 195.
18. İbn Tağriberdi, en-Nucumu'z-Zahire fi Müluki Mısır ve'l-Kahire, 227-232.
19. İbn Cübeyr, Rihletu İbn Cübeyr, 25.
20. İbn Şeddad, Selahaddin-i Eyyubi, 63.
21. İbn Şeddad, Selahaddin-i Eyyubi, 47.
22. Ulaş, Selahaddin-i Eyyubi ve İslam Birliği Politikası, 20-28.
23. Hamza, El-Hareketü'l-Fikriyye fi Mısır fi'l-Asreyn: el-Eyyubi ve'l-Memluki, 159.
24. Basuğuy, "Salahaddin-i Eyyubi Döneminde İlimi Hayat ve Dönemin Önde Gelen Alimleri", 569.
25. Basuğuy, "Salahaddin-i Eyyubi Döneminde İlimi Hayat ve Dönemin Önde Gelen Alimleri", 581.
26. Ulaş, Selahaddin-i Eyyubi ve İslam Birliği Politikası, 83-90.
27. Yıldız, Selahaddin Eyyubi: Minberin Sırrı, 55.
28. Ulaş, Selahaddin-i Eyyubi ve İslam Birliği Politikası, 83-90.
29. Bk: Çekiç, "Kudüs'ün Yeniden Fethi: Selahaddin Eyyubi ve Hittin Zaferi".